

Vörösmarty

1855 november 19-én futótűzként terjedt el a hír Pesten, hogy meghalt Vörösmarty Mihály. Meghalt az a költő, aki negyed-évszázadon át, a magyar történelem legviharosabb korszakában, az irodalmi élet vezetője volt. A romantika gyenge hajtását terebélyesítette hatalmas fává, melynek árnyékában, az ő segítő keze által egy egész költői nemzedék sarjadt. A reform-kor, a nemzeti újjászületés korszakának volt a költői megszólaltatója és a felvetődött gondolatoknak, törekvéseknek megörökítője. Nemcsak, hogy eléinktárja a szabadságharcra készülődést, hanem ugyanakkor tette, harcra is buzdít, bár a Petőfi-vett értelemben sohasem volt igazi forradalmár.

Kora és az utókor egyaránt elismerte költészete művészi voltát. Korársai nem ismerték félre **nagyságát**, ünnepelt költő-vezére volt korának és halálával nem szűnt meg költői értéke, műveinek szépsége, jelentősége. Sőt! Akkor érezte át a magyar nemezt, hogy mit nyert élete által, amikor halálát siratta. Vörösmaty utolsó költői látomása ott kísértett minden gyászoló szemében: a költőt és a hazát gyászolták egyaránt:

„Van-e még reménység,
Lesz-e még hajnalod?
Férfi napjaidban
Hányszor álmodoztál,
Bűszke reményekkel
Kényedre játszottál.“

(Fogytán van napod...)

A Váci-utcában, a Kappel-házban felállított ravatala körül ezek álltak dermedt fájdalommal szívükben és húszezres tömeg kísérte el utolsó útjára a nemzet nagy halottját. A szabadságharctól vérző nemzet a legsötétebb elnyomatás korszakában néma tüntetéssel az akkori állapotok ellen, búcsúzott el nagy halottjától november 21-én, délután 2 órakor. A kerepesi-úti temetőben hantolták el ugyanazon a napon és órában, amelyben mestere, Kisfaludy Károly 25 évvel előbb, ugyanabban a házban meghalt. A nemzeti kegyelet, amely a temetésen oly nagyszerűen nyilatkozott meg, árván maradt családjával szemben sem maradt hűtlen. Adományokból több mint százezer forint gyűlt össze az árvák részére. (Egyetlen költő a magyar irodalomtörténetben, kit életében s halálában tehetőségéhez mértén elismertek és méltányolni tudtak!)

Sírja fölé művészi emlékművet emeltek, de képe, alakja, emléke a maga teljességében műveiben él örökké. Költészetéből megérezhetjük, hogy milyen nagy a költői alkotások ereje. Teljesen idevágónak találjuk Kölcseynek szavait a költő hivatásáról:

„Ha költő nevet csak az érdemel, ki nemesített érzelmeket hordoz keblében, ki a természetre, az emberi szenvedélyekre vizsgáló tekintetet

vete, ki a való életet magas szempontból vevé föl, s dalát a szépnek és jónak szentelé, hogy általa minden ifjú kebel szent lángra gyuladjon: valljátok meg, akkor a költő bizonyos jóltevője az emberiségnek, s nevét hála s tisztelet érzelmei közt kell neveznünk.)*

Vörösmartynak kijutott minden elismerés. Tömjénezték, dicsőítették. A Zalán futásának szerzője egycsapásra elismert költővé válí a Szózat költője hírneve s dicsősége tetőpontjára jut el és a Vén cigány megírójának lassan elnémuló lantja a nemzeti temetkezés időszakában, a gyászinduló komor dallamai közé bizakodó akkordokat lop be. E **három költemény** írója, megalkotója élt és él még a mai napig is a közvéleményben. E tény után méltán állapíthatjuk meg, hogy bár értékét a legtöbbre becsülték, ismerni nem ismerte őt a közvélemény teljes egészében sohasem. Úgy voltak vele, mint a szépen csiszolt gyémánttal. Csodálták csillogását, de a csillogáson túl nem keresték további értékét. Joggal veti fel tehát Babits:** „Vörösmarty elfeledett költő és nagyságát csak sejthetjük. Elfeledett? Kérdés, hogy ismert volt-e valaha.“

Természetesen, a kritika Babits óta már sok mindent tisztázott Vörösmartyval kapcsolatban, de hogy mégis fenntartjuk Babitsnak e kijelentését, az elsősorban annak a következménye, hogy újabban a magyarországi esztéták ismét meghamisították Vörösmartyt. Ezzel a kérdéssel azonban nem kívánunk itt most foglalkozni, tekintettel arra, hogy ezt már B. Szabó tisztázta Vörösmartyról írt ismertetésében.

A hódolat varázsa nem csak az egekig emelte fel Vörösmarty alakját, hanem ugyanakkor a dicsőítés rózsaszínű felhőibe is burkolta. Kiszakították abból a korból amelyben élt, el akarták felejtetni velünk költészetének egyetemességét s munkásságában csúcsoakat állapítottak meg. Csak ezekkel a kiemelkedő csúcsokkal foglalkoztak, mint a nagy költői lángelme termékeivel. Ebben az elkendőzésben nagy szerepe van — bár akaratlanul — Báró Kemény Zsigmondnak is. Ő*** a Szózatot, a reformkori nemzet hangulatának költői kifejezését, amelyben Vörösmarty a mult dicsőségét emlegetve a jövőre mutat, lelkesítve a jelen küzdelmeiben) a Marseillaise-hoz hasonlítja. A Marseillaise egy ismeretlen tűzér alkotása, amely az események árjában a forradalom lángjának a szírtőjává vált. Megkapó a hasonlat. Igaz is. De ezen túl, a Szózat mögött, észre kell vennünk a magyarországi események alakulását, Széchenyi elgondolásait és azt, hogy hogyan követi nyomon Vörösmarty költészete e forrongást és hogyan válik egész munkássága nemcsak kiváló művészi alkotások sorozatává, hanem ugyanakkor hiteles kordokumentummá is. A csúcsokat kapcsoljuk össze versei láncolatával s tapasztalni fogjuk művei összetartozását, szemeink előtt kirajzolódik majd költői fejlődése és újabb csúcsok törnek fel majd a magasba, túl a Zalán futásán a Szózatig s a Vén Cigányig.

Vörösmarty fiatalon vette kezébe a tollat, igazi művésszé azonban lassan érett. Első kísérletei után, 1925-ben jelent meg a Zalán futása, első elbeszélő költeménye s ezt nyomon követték a többiek (Cserhalom, Rom, Két szomszédvár stb.). Époszai közül a Két szomszédvár a legje-

*) Kölcsey: Berzsenyi emlékezete.

**) Babits: Az ifjú Vörösmarty.

***) Br. Kemény Zsigmond, Emlékbeszéd a Kisfaludy-Társaság közgyűlésén.

lentősebb. Közben drámaírással is próbálkozik. A kezdő költő az époszformát tudatosan választja meg. Meggyalázott hazájának állapota kényszeríti arra, hogy a mult dicsőségét tárja fel, ösztönző példaként a nemzeti öntudat ébresztésére. A mult dicsőségének a feltárására, elmondására legalkalmasabb az elbeszélő és a drámai műfaj. Nincs állandó színház, tehát először az époszhoz kényszerül. Ezzel a romantika és a kor divatjának is enged. Amint azonban megalakul a Nemzeti Színház, fokozottabban a drámaírásra veti fejét. Ekkor, a harmincas évek végén és a negyvenes években kapcsolódik be a politikai életbe. Különösen Széchenyi munkái és az 1830-as francia forradalom eseményei vonták be a szorosán vett politikai élet körébe s adtak szellemének új irányt. Ez a változás lényegesen hatott költői alkotásaira és a műfajok megválasztására is. Széchenyi reform-elgondolásainak az előharcosává válik.

A reform-mozgalom eléri tetőfokát. Az emberekben feszül a tetterő, az alkotási vágy s ezt a nagy nemzeti újjászületést nem képes többé a maradi főnemesség megállítani. Vörösmarty tisztán felismeri, hogy nem elegendő többé egyszerűen feltárni a mult dicsőségét, nyugodt előadásmódban. A forrongó, cselekvő kor kifejezőbb, dinamikusabb, vagy az érzelmekre támaszkodó műfajt követel. Ezzel a felismeréssel magyarázható Vörösmarty munkásságának, fejlődésének egyes állomáshelyei. Továbbá ez a felismerés vezet oda, hogy lényegében lírikus költővé válik, még olyankor is, mikor művei látszólag nem lírai, hanem epikai vagy drámai műfajú alkotások.

Szakít tehát az epikával epikai munkássága tetőfokán. A Két szomszédvár utolsó és egyben legnagyobb epikai alkotása. Drámaírással csak addig foglalkozik, míg a Nemzeti Színház műsorkérdése égető probléma. Ez a műfaj ugyan megfelel a cselekvő, mozgalmos élet kifejezésére, azonban ekkor még nem találjuk meg Magyarországon sem az osztályok éles elkülönülését, sem a polgári életmód, világszemlélet kialakulását. Tehát a dráma terén is csupán a mult feltárására szorítkozhat a napi eseményekbe elmerült költő. Lassan szembekerül önmagával, érzi, hogy ez a költői kifejezés-forma is megköti, és szabadulni igyekszik tőle. Nyomasztó érzésének a fellélekzéseit megjelenő lírai költeményei jelentik. A dráma terén ugyan megpróbálkozik a polgári erkölcs, az új világszemlélet kifejezésével, de eredménytelenül. A Kincskeresőkben a kapzsiságot, pénzszomjúságot fejezi ki, de a hazai viszonyok zavarosságában, a polgári osztály hiánya mellett, a külföldi német szentimentális művek elcsépelet tárgyához kénytelen menekülni.

E kor viszonyai — ha plasztikus hasonlattal élünk — a londoni kikötőt juttatják eszünkbe: a ködbeborult öbölt, ahol egész nap zsong az élet. A ködön átüt a zaj, hajók, árbócok, emberek, házak körvonalai törnek keresztül. Nem látunk, nem hallunk tisztán semmit, de minden előttünk áll mégis. Érezzük a ködön át a mozgalmos életet. Ezt nem lehet részletesen leírni, nem lehet utánozni, csak érzéseinken keresztül tudjuk visszaadni. Egyedül a tapasztalt kikötő-parancsnok látja át ezt az egész forgatagot és irányítja zökkenő nélkül. Így, a ködön át látta Vörösmarty is kora törekvéseinek körvonalait. Magába szívta korának izzó vágyait, felkészülődését s midőn vérévé vált, szubjektív erővel adta mindezt vissza lírai verseiben. Lírába öntötte benyomásait és következtetéseit. Ezért vált drámaiban és elbeszélő költeményeiben is elsősorban lírikussá. Lírai megelevenítő ereje a legnagyobb érdeme, stílus szempontjából. Társadalmi vonatkozásban pedig abban nyilvánul meg igazi

nagysága, hogy utat tudott mutatni nemzetének és végső fokon fel tudta ismerni a polgári fejlődés szükségességét is. Ezért fogadhatjuk el nagyon, de nagyon is találó megjegyzésnek Gyulai Pál megállapítását:

„Mint politikai író sem kívánt szerepelni, de lyrája folyvást hol előharcosa, hol kísérője volt ama nemzeti nagy küzdelemnek, mely 1848-ban lelte befejezését. Lelkesülést nyerve tőle s árasztva vissza reá, a magyar hazafiságnak költő elődeitől lényegesen különböző kifejezést adott.“*

Vörösmarty előtt már Kölcsey leszögezi az igazi hazafiság lényegét: szeretni nemzetünket, népünket mindenek felett és megbecsülni a többi népeket. Vörösmarty azonban még egy lépéssel tovább megy. Nem csak általánosságban szabja meg az igazi hazafiúi szeretet fokmértékét, hanem e gondolatot a korabeli törekvésekkel is egybekapcsolja. Részletezi, hogy kinek mit kell cselekednie, ha igazi hazafivá akar válni. Elmult már a nemesi szájhósködésnek a kora. Hazafias költeményeiben a nemesi felfogás ellen és Széchenyi felfogása mellett tör pálcat: dolgozni, alkotni, munkálkodni kell a nemzet érdekeiért minden egyénnek. Nőknek és férfinek egyaránt. A költőnek éppen ezért az unalom a legnagyobb ellensége:

„S aki a dologtól,
Könyvtől idegen:
Az mind édeleghet
Vaskos kebleden.“

(Az unalomhoz)

Itt már hazafias lelkesedése haragba csap át. A nemesi rend évszázados nagy bűnét, a tétlen nemtörődömséget ostorozza. Eddig sorsa kénye-kedvére bízta a magyar magát, de most egy munkás korszak következik. A magyar nép a saját erejére bízta életét:

„Azóta foly a munka
Jól rosszul, mint lehet,
A sors borongva néz el
A küzdő hon felett.“

(A sors és a magyar ember)

A költő is a munkás-századnak a gyermeke:

„Talán nem adtam vért, nem őseim;
De fáradoztak híven kezeim;
S munkám után virító lett a föld...“

(Szabad föld)

Hazafias költeményei mélyén mindig ott találjuk azt a gondolatot, amelyet a Szózatban emel ki legvilágosabban: eljön nemsokára a jobb kor vagy a nagyszerű halál. Széchenyi szavai viszhangzanak itt Vörösmarty egyéni meglátásán keresztül: „A magyar nem volt, hanem lesz!“ Lesz, mert lennie kell, vagy ha nem, akkor jöjjön a nagyszerű halál, de ez sem lesz szégyenteljes. Széchenyi gondolatát részletesen tárja elénk a Jólát című versében is. Ez a verse egyúttal a reform-kor programjának is tekinthető:

*) Gyulai Pál: Vörösmarty Mihály életrajza.

„A gyűlöletnél jobb a tett,
Kezdjünk egy újabb életet.
Legyen minden magyar utód
Különb ember, mint apja volt.

Ily áldozat
Mindig szabad.
Mert még neked virulnod kell, ó hon,
Bár bűneink felhöznek arcodon.“

Ez a munkás kor a nőnek is új szerepet szán a közéletben. Jellemző, hogy mennyire megegyezik Széchenyi és Vörösmarty felfogása a nők társadalmi szerepéről. Széchenyi Hitel című könyvét a „honunk szebb-lelkű asszonyainak“ ajánlja. Vörösmarty pedig így ír:

„De még előtted áll egy új világ,
Anyára vár egy újabb nemzedék;
Akard, s erényed a fő polcra hág,
Neved dicsőség lángtüzében ég.

Mit szűz hevében égő szív teremt.
Költőt, művészt, hőst és nagy férfiat,
És mindent, ami szép, jó, tiszta, szent,
Tőled, nemedtől várjuk, hogy megadd.

(Az úri hölgyhöz)

Befejezésül meg csak emnyit: Debreczeni József egyik tanulmányában* megemlíti, hogy a Testvériség-Egység kiadóvállalat hivatásérzékéről tenne újabb tanúságot, ha Arany János válogatott elbeszélő költeményeit is kiadná. Úgy gondoljuk, hogy hivatásérzékéről akkor is újabb tanúságot tenne a kiadóvállalat, ha Vörösmarty válogatott költeményeit is kiadná.

Sárosi Károly

*) Debrecen: A legbájosabb magyar lángelme. Hid, 1952. április, 222. l.